

3-20 คน หลังจากนั้นจึงนำไปทดลองในชั้นเรียนทั้งชั้น แต่ละชั้นคอนพิจารณาหาข้อบกพร่องมาปรับปรุงแก้ไขโดยตลอด การทดลองนี้จะมีเกณฑ์ในการพิจารณาประสิทธิภาพ 3 ประการ คือ

1. ประสิทธิภาพในแง่ของการนำไปใช้ได้จริง
2. ความแตกต่างของพฤติกรรมของครูก่อนและหลังฝึก
3. พฤติกรรมและสัมฤทธิ์ผลทางการเรียนของนักเรียนที่เรียนจากครูที่ฝึกผ่านการฝึกด้วยชุดการฝึกครู
5. การติดตามผล เพื่อความจำเป็นที่จะต้องติดตามดูว่า ในขณะที่มีสัมฤทธิ์ผลและทักษะแล้ว ได้แสดงออกในสถานการณ์จริงหรือไม่ และในเงื่อนไขอย่างไร

ประโยชน์ที่ได้จากโครงการ NTR

การดำเนินงานของโครงการ NTR ดำเนินมาอย่างมีระบบ และเป็นไปตามหลักการที่ควรจะเป็น จนทำให้ได้ชุดการฝึกประเภทต่าง ๆ เป็นจำนวนมาก ที่สามารถใช้ประโยชน์ได้หลายแนวทาง ได้แก่ (บุญเกื้อ ควรหาเวช, 2530 : 216-7)

1. การใช้การเรียนการสอนปกติในสถานศึกษาฝึกหัดครูได้เป็นอย่างดี เนื่องจากผู้วิจัยได้พยายามศึกษาแนวทางของหลักสูตรฝึกหัดครูอยู่แล้ว โดยเฉพาะในกลุ่มพฤติกรรมของครู จะใกล้เคียงกับหลักสูตรปกติมาก
2. ใช้ในการฝึกอบรมพิเศษแก่นักศึกษา โดยอาจจะทำได้หลายกรณี เช่น การอบรมพิเศษกรณีผู้สอนเห็นว่า การอบรมตามรายวิชาปกติฝึกไม่เพียงพอ และเห็นว่า ผลงานโครงการ NTR มีชุดฝึกอบรมที่ตรงกับความต้องการก็สามารถทำได้ หรือในกรณีที่ไม่มีการระบุความรู้และทักษะไว้ในหลักสูตรปกติ แต่ผู้สอนเห็นว่า นักศึกษาครูควรมีความรู้ และทักษะที่มีในโครงการนี้ก็สามารถทำได้เช่นกัน หรือจะใช้กรณีของการซ่อมเสริมหรือกรณีอื่น ๆ ตามความเหมาะสม
3. ใช้ในการอบรมครูประจำการ การใช้ประโยชน์ชุดการฝึกที่

พัฒนาขึ้นสำหรับครูประจำการ นับว่าตรงกับวัตถุประสงค์ดั้งเดิม โดยเฉพาะใช้กับครูประจำการที่สอนอยู่ในระดับประถมศึกษา และครูประจำการที่สอนการศึกษาผู้ใหญ่แบบเบ็ดเสร็จ ซึ่งอาจจะกระทำได้หลายวิธี คือ

- 3.1 ใช้กับครูประจำการที่ได้ลาศึกษาต่อในเวลาปกติ หรือนอกเวลา
- 3.2 ใช้กับครูประจำการโดยผ่านศึกษานิเทศก์
- 3.3 ใช้เป็นชุดฝึกอบรม อ.ศ.ร.

ในการใช้ประโยชน์จากชุดการฝึกนั้น คณะผู้วิจัยเห็นว่า จะต้องมีการใช้ระบบที่ใช้ ขณะนี้ชุดการฝึกพอมีบ้างแล้ว จึงต้องคิดระบบการใช้ขึ้นมาโดยเสนอรูปแบบของศูนย์การศึกษาฝึกหัดครู (Teacher Education Center หรือ TEC) และได้เริ่มเปิดขึ้นที่วิทยาลัยครูสวนสุนันทา ศูนย์นี้มีหน้าที่ 3 ประการ คือ

1. การวิจัยการเรียนการสอน
2. การบริหารชุดศึกษาค้นคว้าตนเอง
3. การบริหารชุดประชุมปฏิบัติการ

ศูนย์นี้มีฐานะเทียบเท่าคณะวิชาแต่ยังเป็นศูนย์ทดลองเท่านั้น ยังไม่เป็นทางการ ถ้าศูนย์ทำงานได้ผลดี ก็จะขยายไปยังสถานศึกษาฝึกหัดครูอื่น ๆ โดยมีศูนย์ที่วิทยาลัยครูสวนสุนันทาเป็นแม่แบบ และฝึกอบรมให้หรือจะเอาชุดไปใช้ด้วย ก็สามารถกระทำได้ ถ้าเป็นจริงขึ้นมามีความหมายถึงเป็นแนวทางหนึ่งของการปฏิรูปการเรียนการสอนในสถานศึกษาฝึกหัดครูนั่นเอง

นวัตกรรมและเทคโนโลยีในการจัดสถานศึกษา

นับตั้งแต่การปฏิรูปการศึกษา ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้มีการจัดการศึกษาไทยอย่างมีระบบแบบแผน มีการจัดตั้งสถานศึกษาขึ้น ได้แก่ โรงเรียน วิทยาลัย และมหาวิทยาลัย สถานศึกษาเหล่านี้จึงมีบทบาทอย่างสูงในการบริการการศึกษาแก่ประชาชน ทั้งนี้เพราะในปัจจุบันความจำเป็นหลายประการ เช่น การเพิ่มของประชากรอย่างรวดเร็ว วิทยาการใหม่ๆ ก้าวหน้าไปมาก การค้นพบทฤษฎีจิตวิทยาการศึกษาใหม่ๆ ฯลฯ จึงต้องปรับปรุงและ

พัฒนาสถาบันการศึกษาให้สนองต่อสภาพที่เปลี่ยนแปลงไปเหล่านี้ ได้อาศัยนวัตกรรมและเทคโนโลยีเข้ามาช่วยเพื่อส่งเสริมให้สถาบันการศึกษาคำเนนการบริการการศึกษาอย่างมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น การนำนวัตกรรมและเทคโนโลยีเข้ามาพัฒนาสถาบันการศึกษานี้ มิได้มีเพียงสำหรับสถาบันการศึกษาทางโลกเท่านั้น แต่ยังสามารถนำไปใช้สำหรับสถานศึกษาทางธรรมอีกด้วย รูปแบบสถาบันการศึกษาใหม่ ๆ ในยุคนี้ ได้แก่

(1) โรงเรียนฝึกฝนอาชีพเคลื่อนที่ (2) โรงเรียนชุมชน (3) โรงเรียนบ้านพุ่มวง (4) โรงเรียนหมู่บ้านเด็ก (5) วิทยาลัยชุมชน (6) มหาวิทยาลัยเปิด และ (7) สวนโมกขพลาราม

โรงเรียนฝึกฝนอาชีพเคลื่อนที่ (ผอศ.)

โรงเรียนฝึกฝนอาชีพเคลื่อนที่นี้ จะเคลื่อนที่ไปฝึกฝนสาขาวิชาต่าง ๆ แก่เด็กและผู้ที่ยอกจากโรงเรียนแล้ว ให้สามารถทำงานประกอบอาชีพได้ วิชาที่เปิดสอนขึ้นอยู่กับความต้องการของผู้เข้าฝึกอบรม หลักสูตรแบ่งเป็น 3 ประเภท คือ ประเภทช่างฝีมือ ประเภทธุรกิจ และประเภทการช่างอุตสาหกรรม วิชาที่เปิดสอน ได้แก่

- (1) ช่างโลหะ
- (2) ช่างเครื่องยนต์
- (3) ช่างไฟฟ้า
- (4) ช่างวิทยุ-โทรทัศน์
- (5) ช่างไม้
- (6) ช่างอาหาร-ขนม
- (7) ช่างตัดเสื้อชาย
- (8) ช่างตัดเสื้อสตรี
- (9) ช่างคัศยม
- (10) ช่างเสริมสวย
- (11) ช่างพิมพ์คึก
- (12) บัญชีร้านค้า

โรงเรียนฝึกฝนอาชีพเคลื่อนที่ ค่าเงินการแห่งแรกที่จังหวัดชุมพร และแห่งที่ 2 ที่จังหวัดสกลนคร ในปี พ.ศ.2503 โดยรัฐบาลได้วางโครงการขยายการผลิตช่างฝีมือระดับกลาง โดยรับนักเรียนที่มีพื้นฐานความรู้ตั้งแต่ชั้นประถมศึกษา 4 ขึ้นไป แต่ไม่มีโอกาสเข้าเรียนต่อในสถานศึกษาแห่งใดโดยมอบให้กองส่งเสริมอาชีวกรรมอาชีพศึกษา เป็นผู้รับผิดชอบดำเนินการดำเนินการจัดตั้งโรงเรียนสารพัดช่างขึ้นในกรุงเทพมหานคร ส่วนในต่างจังหวัดให้จัดตั้งโรงเรียนฝึกฝนอาชีพเคลื่อนที่ เดินทางไปฝึกฝนอบรมวิชาชีพให้แก่ประชาชน

ในปีการศึกษา 2509 กรมอาชีวศึกษาได้รับความช่วยเหลือจากองค์การยูนิเซฟแห่งสหรัฐอเมริกา ในค่านายานพาหนะ วัสดุ ครุภัณฑ์ อุปกรณ์การศึกษา ทุนการศึกษาแก่ครูผู้สอนในค่านการปฏิบัติงานในต่างประเทศ

ตั้งแต่ปี พ.ศ.2503-2515 มีโรงเรียนฝึกฝนอาชีพเคลื่อนที่ จำนวน 45 โรงเรียน ในปี พ.ศ.2515 กรมอาชีวศึกษาได้โอนโรงเรียนฝึกฝนอาชีพเคลื่อนที่ มาให้กองการศึกษาผู้ใหญ่ จำนวน 40 หน่วย (โรงเรียน) ส่วนที่เหลืออีก 5 โรงเรียน กรมอาชีวศึกษาได้เปลี่ยนเป็นโรงเรียนสารพัดช่าง ขณะนี้มีโรงเรียนสารพัดช่าง 9 โรงเรียน

โรงเรียนฝึกอาชีพเคลื่อนที่นั้น นอกจากจะเป็นการเพิ่มพูนความรู้และรายได้แก่ประชาชนแล้ว ยังเป็นการผลิตกำลังคนในค่านช่างกึ่งฝีมือ ที่กำลังเป็นความต้องการอย่างมากในการพัฒนาเศรษฐกิจอีกด้วย

โรงเรียนชุมชน

โรงเรียนชุมชน คือ โรงเรียนเพื่อประชาชนทุกเพศทุกวัย ซึ่งมีใช้มุ่งสอนเด็กในวัยเรียนเท่านั้น แต่รวมถึงผู้ใหญ่ และยอมให้ประชาชนเข้ารับบริการทางการศึกษาและใช้บริการต่าง ๆ ที่โรงเรียนมีอยู่อีกด้วย เพราะถือว่าชุมชนมีส่วนเป็นเจ้าของกิจกรรมทางการศึกษาที่จัดขึ้น และสอดคล้องกับความต้องการของชุมชน โดยในโรงเรียนพยายามนำทรัพยากรที่มีอยู่ในท้องถิ่นมาใช้ให้เป็นประโยชน์ให้มากที่สุด ในการดำเนินงานของโรงเรียนชุมชนนั้น ใช้วิถีคามระบอบประชาธิปไตย

(กรมการปกครอง, มปป : 1) ดังนั้นโรงเรียนที่จะเป็นโรงเรียนชุมชนควรมีหลักการ ดังนี้

1. ให้การศึกษาแก่เยาวชน เพื่อให้เยาวชนเหล่านั้นได้มีความรู้เกี่ยวกับพื้นฐานเบื้องต้นของกิจกรรมของชีวิต
2. เสาะแสวงหาเพื่อเพิ่มพูนความเป็นประชาธิปไตยให้แก่ชีวิตทั้งภายในและภายนอกโรงเรียน โดยร่วมแสดงออกซึ่งความคิดเห็น โดยมีโครงการเกี่ยวข้องกับถึง นักเรียน ครู ผู้บริหาร โรงเรียน ผู้ปกครอง และกลุ่มของชุมชน
3. ทำหน้าที่คล้ายกับชุมชน และเป็นศูนย์กลางบริการสำหรับวัยหนุ่มสาว รวมทั้งผู้ใหญ่ด้วย
4. ทำหน้าที่ติดต่อกับสังคมอื่น ๆ และกลุ่มของชุมชนที่ไม่ได้อยู่ในชุมชนนั้น ๆ ด้วย
5. ใช้ทรัพยากรทุกอย่างของชุมชน เพื่อประโยชน์ในการเรียนการสอน
6. ให้ความรู้แก่ครู ในอันที่จะเป็นหัวหน้าของชุมชนนั้น ๆ

(พิมพ์พรรณ, มปป : 1)

โรงเรียนชุมชนในประเทศไทย แต่เดิมวัดเป็นสถานที่ให้การศึกษาแก่ชุมชนเป็นแห่งแรกในสังคมไทย ทั้งทางโลกและทางธรรม โดยมีพระภิกษุช่วยให้เด็กอ่านออกเขียนได้ ตลอดจนการเรียนรู้ปรับปรุงชีวิตความเป็นอยู่ของตนเอง ขณะเดียวกันวัดก็เป็นศูนย์กลางการจัดกิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชนด้วย แต่ต่อมาวัดไม่อาจสนองความต้องการทางการศึกษาแก่ประชาชนได้อย่างเพียงพอ เนื่องจากสภาพที่เปลี่ยนแปลงของสังคม รัฐจึงจำเป็นต้องเข้ามามีบทบาทในการจัดการศึกษา โดยจัดตั้งเป็นโรงเรียน มีครูทำการสอน ความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชนจึงเริ่มจะห่างออกจากกัน

อย่างไรก็ตาม ก็มีแนวคิดขึ้นว่า สิ่งหนึ่งที่จะช่วยในการพัฒนาท้องถิ่น คือ การให้การศึกษาแก่ประชาชน ดังนั้นการศึกษาชุมชนจึงกลายเป็นความสำคัญในการจัดการศึกษาของไทย และต่อมาเมื่อกรมการฝึกหัดครู กระทรวงศึกษาธิการ

ได้ตั้งโครงการฝึกหัดครูชนบทขึ้น เมื่อปี พ.ศ.2499 ด้วยความร่วมมือขององค์การยูเนสโกแห่งสหประชาชาติ โดยมีวัตถุประสงค์ที่จะสร้างความเจริญให้แก่ท้องถิ่นชนบท มุ่งให้โรงเรียนฝึกหัดครูและโรงเรียนในท้องถิ่น เป็นศูนย์กลางที่จะให้ประชาชนแสวงหาความรู้ ในทำนองเดียวกันก็ช่วยส่งเสริมพัฒนาท้องถิ่น โดยเน้นหนักในด้านที่อยู่อาศัย การสาธารณสุข การเกษตร การเศรษฐกิจและสังคม (คณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, มปป : 11-13) จึงเป็นแนวทางในการปรับปรุงโรงเรียนประชาบาลให้เป็นโรงเรียนชุมชนขึ้น ซึ่งได้เริ่มทดลองครั้งแรกในประเทศไทย เมื่อปี พ.ศ.2505 จำนวน 25 โรงเรียนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เขตการศึกษาที่ 10 ต่อมาเมื่อการศึกษาประชาบาลโอนไปสังกัดองค์การบริหารส่วนจังหวัด ในปี พ.ศ.2509 ได้มีการจัดทำโครงการปรับปรุงโรงเรียนประชาบาลเป็นโรงเรียนชุมชนเพื่อเสนอคณะรัฐมนตรีอีกครั้งหนึ่ง ซึ่งคณะรัฐมนตรีได้มีมติเห็นชอบด้วยในหลักการเมื่อวันที่ 26 สิงหาคม 2512 โดยผนวกโครงการนี้เข้าเป็นส่วนหนึ่งในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติในระยะที่ 3 (พ.ศ.2515-2519) จึงได้เริ่มโรงเรียนทดลองจังหวัดละ 1 โรงเรียน นอกจาก 4 จังหวัดภาคใต้ ซึ่งเปิดตามโครงการพิเศษ จำนวน 20 โรงเรียน ซึ่งในปี พ.ศ.2519 อันเป็นปีสิ้นสุดของแผนพัฒนาการ เศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ระยะที่ 3 โรงเรียนชุมชนตามโครงการดังกล่าวจะมีจำนวนทั้งสิ้น 732 โรงเรียน

ในแผนการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติระยะที่ 4 (พ.ศ.2520-2524) ได้เน้นหนักถึงการจัดการศึกษาในโรงเรียนชุมชนเพื่อพัฒนาชนบท โดยปรับปรุงและส่งเสริมโรงเรียนประชาบาลให้เป็นโรงเรียนของชุมชนอย่างแท้จริง รวมทั้งสนับสนุนให้โรงเรียนได้ใช้แหล่งวิทยากรในท้องถิ่นเพื่อประโยชน์ทางการศึกษาให้มากที่สุด และให้โรงเรียนมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชน ตลอดจนเปิดโอกาสให้ชุมชนมาใช้ประโยชน์จากเครื่องอำนวยความสะดวกต่าง ๆ ในโรงเรียนด้วย ในการนี้กรมการปกครองได้บรรจุโครงการปรับปรุงโรงเรียนประชาบาลให้เป็นโรงเรียนชุมชนขึ้นอีกปีละ 125 โรงเรียน

โรงเรียนชุมชนจึงเป็นนวัตกรรมในการจัดรูปแบบสถาบันการศึกษา
อย่างหนึ่ง และโรงเรียนชุมชนนี้ จะเป็นรากฐานสำคัญในการพัฒนาไปสู่ศูนย์การ
เรียนชุมชน (ศูนย์การเรียนชุมชน: ระบบการเรียนการสอนแบบศูนย์การเรียน)

โรงเรียนบ้านพุ่ม่วง : นวัตกรรมทางการเรียนการสอนและการปกครองนักเรียน

จากแนวคิดที่ว่า การดำเนินชีวิตแบบประชาธิปไตยที่แท้จริงนั้น
สามารถที่จะสร้างเยาวชนที่มีคุณภาพ สามารถค้นหาความรู้ด้วยตนเอง ทำงานเป็น
หมู่คณะได้อย่างมีประสิทธิภาพ มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ และมีวินัยในตัวเอง
สนิท ยี่รงค์ ศึกษาในเทศก์จังหวัดเพชรบุรี จึงได้ร่วมมือกับ ถวิล สมปอง ครูใหญ่
โรงเรียนบ้านพุ่ม่วง และ วัชรินทร์ วีรพงศ์ ครูประจำโรงเรียนบ้านพุ่ม่วง ปฏิรูป
ระบบห้องเรียนและโรงเรียนใหม่ โดยปรับปรุงการเรียนการสอน กิจกรรมของ
ครูและนักเรียน ให้ครูลดบทบาทลงให้มากที่สุด และปล่อยให้เด็กเรียนแสดงบทบาท
ในการปกครองกันเอง เรียนกันเอง สอนกันเอง ครูเป็นเพียงพี่เลี้ยงคอยดูแล
อยู่ห่าง ๆ เท่านั้น

การดำเนินงานปรับปรุงระบบโรงเรียน เริ่มดำเนินการตั้งแต่

ปีการศึกษา 2517 ได้มีการจัดทำประมวลการสอนใหม่ โดยนำเอาวิชาวิทยาศาสตร์
สังคมศึกษา และสุขศึกษา มารวมเป็นหน่วยเดียวกัน เรียกว่า "วิชาเนื้อหา"
ซึ่งจะสอนอย่างบูรณาการกันไป ส่วนวิชาอื่นยังจัดปรกติเป็นรายวิชา เพียงแค่ปรับ
เนื้อหาและกระบวนการเรียนการสอนให้เข้ากับสภาพท้องถิ่น และได้ตั้งจุดมุ่งหมาย
การสอนเอาไว้ว่า

1. ให้มีความรู้ความสามารถทางภาษา พอที่จะอ่านหนังสือทั่ว ๆ ไป
ทั้งหนังสือพิมพ์รายวัน รายคาบ สารคดี นวนิยาย บทความทางวิชาการ ตลอดจน
หนังสือที่เกี่ยวกับความรู้ต่าง ๆ ได้อย่างมีประสิทธิภาพ และสามารถบรรยายเรื่อง
ราวต่าง ๆ ให้ผู้อื่นเข้าใจได้

2. ให้มีความรู้ความสามารถปรับปรุงความเป็นอยู่ ตลอดจนการทำมา
หากินทั้งส่วนตัวและชุมชนให้ดีกว่าที่เป็นอยู่ปัจจุบัน

3. ให้ความสำคัญศรีทธาในการปกครองระบอบประชาธิปไตย รัฐจักสิทธิ และหน้าที่ของพลเมืองในระบอบประชาธิปไตยเป็นอย่างดี

4. ให้ความสำคัญรับผิดชอบในหน้าที่และรัฐจักเสียดละเพื่อประโยชน์ส่วนรวม

5. ให้เป็นผู้มีเหตุผล เชื่อในสิ่งที่มีหลักฐานควรเชื่อ หรือสามารถพิสูจน์ได้

6. ให้ความสำคัญที่จะศึกษาหาความรู้ได้ด้วยตนเอง และใฝ่ใจที่จะหาความรู้เพิ่มเติมอยู่เสมอ (ส่วนการศึกษาจังหวัดและสำนักงานศึกษาธิการจังหวัดเพชรบุรี, มปป.)

จากจุดมุ่งหมายดังกล่าว ได้มีการปรับปรุงกระบวนการเรียนการสอนใหม่ โดยลดบทบาทของครูลงไป ไม่สอนโดยเป็นผู้บอก เลิกคุมอำนาจเด็กชาคในชั้นเรียนมีฐานะเป็นเพียงผู้ให้คำแนะนำค่าปรึกษาเท่านั้น โดยให้นักเรียนเป็นผู้ควบคุมกันเอง เรียนกันเอง วิธีการนี้เริ่มต้นด้วยการใช้กระบวนการกลุ่มมาช่วยในการเรียนการสอนโดยเฉพาะในวิชาเนื้อหา นักเรียนจะแบ่งหน้าที่กันเองในกลุ่ม มีการเลือกตั้งประธาน เลขานุการ และจะมีการแบ่งหัวข้อศึกษาของแต่ละกลุ่ม การศึกษานี้ไม่จำเป็นต้องอยู่ในห้องเรียนหรือกับครูผู้สอนเท่านั้น นักเรียนสามารถออกไปหาค่าคอบนอกห้องเรียนได้ เช่น อาจจะเป็นในห้องสมุด จากบุคคลอื่น ๆ ในชุมชนที่เขาอยู่ เมื่อได้ค่าคอบมาแล้วก็จะนำมาอภิปรายร่วมกันภายในกลุ่มเพื่อหาข้อสรุป จากนั้นแต่ละกลุ่มจะเสนอผลงานของตนหน้าชั้นเรียน และเปิดโอกาสให้สมาชิกกลุ่มอื่น ๆ อภิปรายโต้แย้งหรือซักถามได้ ครูจะคอยช่วยเหลือเมื่อมีปัญหาเท่านั้น ท้ายสุด จะมีการสรุปเนื้อหาโดยนักเรียนเองเพื่อจะได้จดไว้เป็นความรู้ใหม่ต่อไป

นอกจากนี้ยังได้มีการประยุกต์เนื้อหาบางวิชาให้สนองตอบต่อสภาพความต้องการของท้องถิ่นและโรงเรียน ดังเช่น วิชาเกษตรกรรม ได้มีการจัดทำสวนครัว นอกจากจะเป็นประโยชน์ต่อพวกเขาในภายหน้าในการนำเอาความรู้ที่ได้นี้ไปใช้ได้แล้วยังเป็นการปลูกฝังให้พวกเขาเห็นคุณค่าและรักการใช้แรงงานอีกด้วย อีกทั้ง

ผลผลิตจากสวนครัวนี้ยังนำไปจัดเป็นโครงการอาหารกลางวันสำหรับนักเรียน เพื่อแก้ปัญหาการขาดอาหารกลางวัน ทั้งนี้เพราะฐานะของเด็กที่นี้ค่อนข้างยากจน เป็นส่วนใหญ่

ในโครงการอาหารกลางวันนักเรียนจะร่วมปรุงอาหารกับครูในแต่ละวันจะมีรายการอาหารบอกไว้ และบอกคุณค่าของอาหารเหล่านั้นไว้ด้วย ซึ่งเป็นการสอนโภชนาการไปด้วยในตัว

กิจกรรมการเรียนเหล่านี้ จะช่วยให้นักเรียนสามารถอภิปรายอย่าง มีเหตุผลในปัญหาต่าง ๆ ควบคุมกันเองได้ มีความพร้อมใจและความพร้อมเพรียง ในการทำงาน และยอมจำนนในเหตุผลที่ดีกว่า สิ่งเหล่านี้เป็นการ เสริมสร้าง คุณธรรมและวินัยในตนเองของพวกเขา จึงทำให้เกิดระบบการปกครองนักเรียนทั้ง โรงเรียน โดยนักเรียนเอง สรวัตถ์นักเรียนที่ผลิตเปลี่ยนขึ้นมาทำหน้าที่คนละ 1 วัน จากนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 3-6 จะเป็นผู้ดูแลนักเรียนแทนครูตั้งแต่ ตอนเช้าจนเลิกเรียน นักเรียนที่ไปถึงโรงเรียนแต่เช้าจะปฏิบัติหน้าที่ของตนหรือ ที่ได้รับมอบหมาย เช่น ทำความสะอาด ปลูกต้นไม้ คอกไม้ เป็นต้น โรงเรียน ไม่มีระฆัง เมื่อถึงเวลา 8.00 นาฬิกา นักเรียนทั้งหมดจะเข้าแถวเคารพธงชาติ กันเอง เมื่อสวดมนต์เสร็จแล้ว สรวัตถ์ของชั้นสอนก็จะนำสมุดรายงานมอบให้ สรวัตถ์คนใหม่จากนั้นสรวัตถ์คนใหม่ก็กล่าวทักทายผลงานต่าง ๆ ของนักเรียน ที่ได้ทำไป และก็จะเรียกผู้กระทำผิดออกมาพิจารณา โดยนักเรียนทุกคนเป็นผู้ อภิปรายความผิดนั้น ๆ ตลอดจนลงมติว่าควรลงโทษหรือไม่หลังการอภิปรายสิ้นสุด เมื่อได้รับมติจากนักเรียนทั้งหมด ผู้ที่ถูกลงโทษก็จะต้องปฏิบัติตามด้วยดี หากไม่ ปฏิบัติตาม ที่ประชุมนักเรียนก็จะลงมติให้เป็นภัยสังคม ซึ่งจะไม่มีใครยอมพุดค้าย เล่นค้าย กรณีเช่นนี้จะมีแค่ครั้งแรก ๆ เท่านั้น แต่ปัจจุบันไม่มีเลย

ผลที่ได้รับจากการจัดโรงเรียนระบบนี้ การจัดระบบการเรียน การสอนและการปกครองนักเรียนในลักษณะนี้ ให้สัมฤทธิ์ผลในการสร้างเยาวชนที่มี คุณภาพเป็นอย่างยิ่ง เพราะระบบนี้ได้ทำอย่างเป็นขั้นตอนโดยตัวนักเรียนเอง เป็นผู้ได้รับประสบการณ์ตรง อีกทั้งเป็นการสร้างวินัยในตนเองให้แก่ทุกคนด้วย

ในค่านิยมสัมฤทธิ์ทางการเรียนนั้น นักเรียนจากโรงเรียนลักษณะนี้ จะมีความรู้กว้างขวางกว่าโรงเรียนธรรมดา เพราะการหมั่นค้นคว้าหาความรู้อยู่เสมอ และมีความสามารถในชั้นวิเคราะห์หรืออยู่ในระดับดี เพราะมีการฝึกฝนอยู่เสมอ และที่สำคัญก็คือจะเป็นคนที่กล้าแสดงออกอย่างมีเหตุผล

โรงเรียนบ้านพุ่มงนี้ ยังจะต้องพัฒนาระบบนี้ไปอีก นั่นคือจากสารวัตรนักเรียนเพียงคนเดียว จะปรับปรุงให้เป็นสถานักเรียน เพื่อให้เป็นการปกครองที่เป็นระบบมากขึ้น และจากแนวคิดนี้ ปัจจุบันได้มีการนำระบบนี้ไปใช้หลายแห่งด้วยกัน เช่นที่ โรงเรียนบ้านสามแพรก อำเภอบ้านแหลม โรงเรียนหนองจอก อำเภอบ้านลาด จังหวัดเพชรบุรี

โรงเรียนหมู่บ้านเด็ก : แนวความคิดจากซัมเมอร์ฮิลล์

ความเป็นมา แนวความคิดแบบซัมเมอร์ฮิลล์เข้ามาในประเทศไทย ครั้งแรกเมื่อมีการแปลบทความของ เอ. เอช. นิล เกี่ยวกับโรงเรียนของเขาลงในวิทยาสาร ซึ่งต่อมาภายหลังสำนักพิมพ์เศสสิกไทย ได้มอบหมายให้ เทียนตา สุวรรณจินดา แปลอย่างสมบูรณ์จัดพิมพ์เป็นเล่ม ในปี พ.ศ. 2520 จากแนวความคิดจากหนังสือนี้จึงทำให้มีผู้คิดที่จะนำความคิดของ เอ. เอช. นิล มาประยุกต์ให้เข้ากับสังคมไทย จวบจนปี พ.ศ. 2522 ซึ่งองค์การสหประชาชาติ ได้มีมติให้เป็น "ปีเด็กสากล" เพื่อให้สอดคล้องกับมติดังกล่าว มูลนิธิเด็กของประเทศไทยจึงดำริจะทำการที่เป็นประโยชน์และเป็นอนุสรณ์แก่เด็กไทย โดยมีจุดมุ่งไปที่ชุมชนเด็กที่ยากไร้ และมีปัญหาแก่สังคมชั้น 3 โครงการ คือ (1) โครงการศูนย์โภชนาการสำหรับเด็กที่ขาดอาหาร "บ้านทานตะวัน" (2) โครงการศูนย์ศิลป์สำหรับเด็ก และ (3) โครงการโรงเรียนสำหรับเด็กกำพร้าที่ยากจน "โรงเรียนหมู่บ้านเด็ก" ในที่นี้จะกล่าวถึงเพียงโครงการที่ 3 เท่านั้น

เมื่อตกลงโครงการแล้วจึงเลือกที่บริเวณตำบลท่าเสา อำเภอไทรโยค จังหวัดกาญจนบุรี เป็นที่ตั้งของโรงเรียน โดยเปิดรับนักเรียนครั้งแรกในปีพ.ศ. 2522 โดยได้รับความสนับสนุนจากองค์การ แคร่ เค ซอม (Terre Des Hommes) ผ่านทางมูลนิธิเด็ก

จุดมุ่งหมายของโรงเรียนหมู่บ้านเด็ก

1. เพื่อช่วยเหลือเด็กที่ตกอยู่ในความทุกข์ยากและถูกทอดทิ้ง โดยเฉพาะเด็กกำพร้าที่ยากจน ให้มีโอกาสพัฒนาอย่างสมบูรณ์ทั้งร่างกายและจิตใจ โดยการจัดสิ่งแวดล้อมที่เอื้อต่อการพัฒนาคงกล่าวในรูปแบบของโรงเรียนหมู่บ้านเด็ก
2. เพื่อจัดให้เด็กกำพร้าที่ยากจน ได้รับการศึกษาทั้งด้านวิชาชีพและวิชาการจนสามารถออกไปประกอบอาชีพในสังคมได้ โดยเฉพาะในด้านเกษตรกรรม หรือไม่ก็สามารถเรียนต่อในระดับสูงขึ้นไปได้ โดยใช้หลักสูตรของกระทรวงศึกษาธิการ
3. เพื่อส่งเสริมให้เด็กมีความกล้าหาญทางจริยธรรม มีคุณธรรม ใจกล้า ไม่มีคัมถัมถัมมั่น รักธรรมชาติ รักสัตว์ รักต้นไม้ รักเพื่อนมนุษย์ และรู้จักใช้ชีวิตอย่างมีความสุขตามคติของศาสนา
4. เพื่อส่งเสริมเสรีภาพของเด็กตามระบอบการปกครอง แบบประชาธิปไตยที่มีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข มีความรักในชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์
5. เพื่อให้สอดคล้องกับปีเด็กสากล ขององค์การสหประชาชาติ โดยมุ่งสนับสนุนสิทธิของเด็ก ตามคำประกาศในปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิเด็กขององค์การสหประชาชาติ

การดำเนินงาน โรงเรียนหมู่บ้านเด็กมีโครงสร้างที่ติดกับลักษณะโรงเรียนราษฎร์ทั่วไป ทรงที่ดำเนินงานโดยมูลนิธิเด็ก อันเป็นองค์การการกุศล นอกจากจะไม่มี การเก็บค่าเล่าเรียนแล้ว ทางมูลนิธิยังจัดอาหาร ยารักษาโรค ที่อยู่อาศัย และของใช้ที่จำเป็นในชีวิตประจำวัน รวมทั้งเครื่องเล่าเรียน ให้แก่เด็กกำพร้าที่มาเรียนในโรงเรียนนี้ด้วยโดยไม่คิดมูลค่า

ในปีการศึกษา 2522 มูลนิธิได้ขออนุญาตกระทรวงศึกษาธิการ เปิดรับนักเรียนทั้งเพศชายและหญิง ในระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 1-4 ตามหลักสูตรและกฎข้อบังคับของกระทรวงในชั้นแรกมีนักเรียน 23 คน และหากเด็กตามโครงการ จะเปิดสอนสูงถึงม.ศ.5 โดยจะรับนักเรียนไม่เกิน 100 คน

แนวคิดในการจัดการเรียนการสอน การจัดการเรียนการสอนใน

โรงเรียนนี้ได้ประยุกต์มาจากแนวคิดของ เอ. เอช. นีล (A.H. Neil) ซึ่งเป็นผู้บุกเบิกตั้งโรงเรียนซัมเมอร์ฮิลล์ (SUMMER HILL SCHOOL) ขึ้นในประเทศอังกฤษ โดยยึดหลักว่าจะทำโรงเรียนให้เหมาะสมกับเด็ก แทนที่จะทำเด็กให้เหมาะสมกับโรงเรียน ซึ่งโรงเรียนของเขาจะปล่อยให้เด็กเป็นตัวของตัวเอง ควบคู่การยกเลิกระเบียบกฎเกณฑ์ ตลอดจนแนวทางและข้อเสนอแนะทั้งหลาย ไม่ว่าในค่านจริยธรรมหรือกริยามารยาท แม้แต่ในการกำเนิการสอนในห้องเรียน โรงเรียนซัมเมอร์ฮิลล์ก็ไม่มีวิธีสอนแบบใหม่ ๆ ใดๆ ทีเดียว เพราะเขาไม่เชื่อว่าลำพังแต่วิธีการสอนจะสำคัญอะไรนัก เงื่อนไขที่สำคัญที่ก่อให้เกิดการเรียนรู้คือ ความพอใจของผู้เรียนต่างหาก เพราะฉะนั้นความสำคัญของการสอนจึงอยู่ที่การจัดสิ่งแวดล้อมและบรรยากาศให้ผู้เรียนเกิดฉันทะที่จะเรียนมากกว่าอย่างอื่น

โรงเรียนหมู่บ้านเด็ก จึงได้จัดสภาพเสมือนชุมชน ๆ หนึ่งที่ทุกคน ทั้งครู นักเรียนหรือเจ้าหน้าที่โรงเรียน ต่างมีสิทธิเสรีภาพเท่าเทียมกัน จะไม่มีกฎเกณฑ์ที่จะมาจากกสิทิสส่วนบุคคล เช่น การเข้าชั้นเรียน หากใครไม่ต้องการเข้าเรียน ผู้อื่นจะไปก้าวก่ายเขาไม่ได้ ทั้งนี้เพราะเป็นสิทธิส่วนบุคคลของเขา อย่างไรก็ตามหากว่าสิทธิหรือเสรีภาพนั้นกระทบกระเทือนต่อชุมชน นักเรียนและครูโดยสถานักเรียนสามารถออกเป็นกฎเกณฑ์มาควบคุมได้ และกฎเกณฑ์ต่าง ๆ ที่ออกมา หากไม่เป็นที่ต้องการของชุมชน (หมายถึงสมาชิกในโรงเรียน) ก็สามารเปลี่ยนแปลงได้

โรงเรียนนี้ได้เน้นในปัจจัย 4 มาก ในส่วนนี้นักเรียนทุกคนต้องมีส่วนร่วมเพราะถือว่าเป็นเรื่องของทุกคนร่วมกัน เช่น ต้องมีหน้าที่ในการจัดหาอาหาร หรือหากมีการคิดตั้งเครื่องหอมไว้ในโรงเรียนต่อไป นักเรียนก็ต้องมาจัดการทำด้วย

โรงเรียนหมู่บ้านเด็กจึงเป็นนวัตกรรมในการจัดรูปแบบสถาบันอีกค่านหนึ่งที่รูปแบบต่างไปจากโรงเรียนทั่ว ๆ ไป ในอนาคต โรงเรียนหมู่บ้านเด็ก นอกจากจะทำหน้าที่ให้การศึกษแก่เด็กกำพร้าที่ยากจนแล้ว ยังอาจจะส่งเสริม

การค้นคว้าด้านเทคโนโลยีเพื่อชาวบ้านร่วมกับโครงการเทคโนโลยีเพื่อชาวบ้าน ของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย โดยเฉพาะโครงการบ้านดินแบบอินเดียน-เนปาล การทำเตาดิน ถังน้ำแบบก้ออิฐ ผสมเทียมไม้ไผ่ การทำกังหันลม การทดลองปลูก สมุนไพร รวมทั้งอาจเป็นศูนย์ส่งเสริมการค้าทางบ้านจิตวิทยาและศิลปะเด็ก อีกด้วย

วิทยาลัยชุมชน

วิทยาลัยชุมชน เป็นสถาบันการศึกษาที่จัดสอนระดับสูงกว่ามัธยมศึกษา แต่ไม่ถึงระดับปริญญาถ้าจะเทียบกับสถาบันการศึกษาที่มีอยู่ในประเทศไทยปัจจุบัน อาจจะเทียบได้กับวิทยาลัยเทคนิค วิทยาลัยพยาบาล หรือวิทยาลัยครู เป็นต้น แต่วิทยาลัยชุมชนจะแตกต่างไปจากสถาบันการศึกษาที่กล่าวแล้วตรงที่วิทยาลัยชุมชน มีหลักสูตรแบบประสม มีโปรแกรมการเรียนต่าง ๆ มากมายและกว้างขวางเหมือนกับมหาวิทยาลัยต่าง ๆ รวมอยู่ในวิทยาลัยเดียวกัน วิทยาลัยชุมชนจึงเป็นสถาบันการศึกษาที่จัดการศึกษาเพื่อชีวิตและสังคมอย่างแท้จริง เพราะโปรแกรมต่าง ๆ ที่จัดให้มีขึ้นนั้น จะต้องคำนึงถึงประโยชน์และสนองความต้องการของบุคคลและของท้องถิ่น (วิจิตร จันทรากุล, 2521 : 18) ห้องเรียนไม่จำเป็นจะต้องอยู่ในบริเวณวิทยาลัยเสมอ อาจจะอยู่ตามท้องไร่ท้องนา โรงงาน หรือที่ ๆ มีความสำคัญในชุมชนก็ได้

แนวความคิดเรื่องวิทยาลัยชุมชน เริ่มที่ประเทศสหรัฐอเมริกา ประมาณ ปี พ.ศ. 2393 โดย อธิการบดีมหาวิทยาลัยมิชิแกน ชื่อ เฮนรี แคปเปล (Henry Capple) อธิการบดีมหาวิทยาลัยมินิโซตา ชื่อ วิลเลียม ฟอร์เวล (William Forewell) และ อธิการบดีมหาวิทยาลัยชิคาโก ชื่อ วิลเลียม ฮาร์เปอร์ (William Harper) มีความคิดตรงกันว่าหลักสูตรการเรียนวิชา พื้นฐาน 2 ปี ในมหาวิทยาลัยนั้นควรอยู่ในระดับมัธยมศึกษามากกว่า

ปี พ.ศ. 2488 ได้เกิดแนวปรัชญา "College for All" ซึ่ง เป็นพื้นฐานสำคัญของวิทยาลัยชุมชน สาเหตุเนื่องมาจากเกิดปัญหาบ้านเศรษฐกิจ

ความจำเป็นในด้านการฝึกอบรมมีมากขึ้น และคนส่วนใหญ่มีแนวคิดเรื่องการกระจายโอกาสและความเสมอภาคทางการศึกษา

สำหรับวิทยาลัยชุมชนในประเทศไทย คณะกรรมการพัฒนาการศึกษา ได้มอบหมายให้จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย จัดโครงการทดลองเพื่อหารูปแบบของวิทยาลัยชุมชน โดยจะทดลองจัดตั้งที่ จังหวัดชลบุรี แต่เมื่อมหาวิทยาลัยรามคำแหง เปิดรับนักเรียนทั่วไป ทำให้เกิดปัญหาว่าจะไม่มีนักเรียนมาเรียนที่วิทยาลัยชุมชน กังกล่าวจึงล้มเลิกโครงการไป

จุดมุ่งหมายของวิทยาลัยชุมชน

เจมส์ ธอร์ตัน (James Thornton) ผู้เชี่ยวชาญทางด้านวิทยาลัยชุมชนของสหรัฐอเมริกา ได้สรุปรวบรวมจุดมุ่งหมายเอนกประสงค์ของวิทยาลัยชุมชนไว้ว่า

- (1) เพื่อให้การศึกษาคำนวณวิชาชีพระดับหลังขั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย
- (2) เพื่อให้การศึกษาทั่วไปแก่ผู้เรียนทุกระดับทุกประเภท
- (3) เพื่อรับช่วงผู้เรียนที่เรียนวิชาชีพข้างต้นมาแล้ว
- (4) เพื่อให้การศึกษาแก่ผู้ที่ต้องการเรียนในเวลาว่าง
- (5) เพื่อบริการแก่ชุมชน
- (6) เพื่อให้ค่าปรึกษาแนะแนวแก่ผู้เรียน (บุญเกื้อ ควรหาเวช,

2521 : 116-7)

วิทยาลัยชุมชนในประเทศไทย วิทยาลัยชุมชนแห่งแรกของไทยจัดตั้งที่จังหวัดภูเก็ต ชื่อว่าวิทยาลัยชุมชนภูเก็ต เปิดทำการในปีการศึกษา 2521 มีหน่วยงานรับผิดชอบร่วมกันหลายหน่วยงาน คือ วิทยาลัยครูภูเก็ต วิทยาลัยอาชีวศึกษา-ภูเก็ต ทบวงมหาวิทยาลัย กระทรวงศึกษาธิการ โดยมีมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ เป็นผู้ประสานงาน

ผาสุข กุลละวณิชย์ อธิการบดีมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ (ในขณะนั้น) ผู้รับผิดชอบท่านหนึ่งในการจัดตั้งวิทยาลัยชุมชนภูเก็ต ได้ให้หลักการใหญ่ ๆ ของการจัดตั้งวิทยาลัยชุมชนนี้ไว้ว่า

1. เพื่อสนองความต้องการของประชาชนในท้องถิ่น โดยเขาเป็นผู้กำหนดว่าควรจะให้ลูกหลานของเขาเรียนอะไร เพื่อทำงานในท้องถิ่นและในขณะที่เกี่ยวกับชุมชนต้องรับผิดชอบในเรื่องเตรียมงานให้ผู้สำเร็จแล้วได้ทำด้วย

2. จะเปิดทำการสอนวิชาชีพให้ทำมาหากินได้ทันที โดยมีหลักสูตร 2 ปี หลักสูตรก็ไม่มีลักษณะเพื่อเทียบปริญญา

3. วิชาที่สอนต้องมีกิจการของเอกชนสนับสนุน เช่น กิจการโรงแรม อุตสาหกรรมการค้าเรือ หรือกิจการทางด้านการเกษตร เป็นต้น

วิทยาลัยชุมชนภูเก็ตนี้ ในระยะแรกเปิดสอนภาคค่ำ โดยใช้อาคารสถานที่ของสถาบันอื่น ๆ ในจังหวัด อาจารย์ส่วนใหญ่เป็นอาจารย์พิเศษจากท้องถิ่น หรือแหล่งอื่น ๆ เป็นบางครั้ง โดยที่ เป็นผู้เชี่ยวชาญในสาขาที่เปิดสอนตามโครงการหลักสูตรที่เปิดสอน ได้แก่ สาขาการเกษตร เช่น การเลี้ยงไก่กระชง การเลี้ยงหมู สาขาธุรกิจโรงแรม สาขาการค้าเรือ หลักสูตรมีลักษณะยืดหยุ่นได้ ทั้งในค่านเนื้อหาและเวลาเรียนด้วย

ในระยะแรกนี้วิชาที่เปิดสอนมี 2 สาขา คือ สาขาธุรกิจโรงแรมและสาขาการเกษตร โดยรับผู้ที่จบชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5 ในจังหวัดภูเก็ตก่อน ไม่มีการสอบคัดเลือกแก่พิจารณาความเหมาะสมของผู้สมัคร

วิทยาลัยชุมชนจึงเป็นสถาบันทางการศึกษาในด้านการจัดสถาบันการศึกษาอีกรูปแบบหนึ่ง เพื่อที่จะเพิ่มพูนความรู้ในระดับกลางให้แก่ประชาชนในท้องถิ่น เคยมุ่งให้สามารถนำความรู้ที่ได้รับไปใช้ได้จริงในท้องถิ่นนั้น ๆ

หน้าที่ของวิทยาลัยชุมชน

ดร. วิจิตร จันทรากุล (2527:22) ได้กำหนดหน้าที่ของวิทยาลัยชุมชนเอาไว้ 7 ประการ คือ

1. การสามัญศึกษา วิทยาลัยชุมชนจะจัดให้การศึกษาสามัญเพื่อให้ผู้เรียนได้มีความรู้ความเข้าใจในหน้าที่ของพลเมืองดี เป็นการให้การศึกษาทั่วไปเกี่ยวกับกระบวนการทางสังคม การเปลี่ยนแปลงและวิทยาการความก้าวหน้าทาง

วิทยาศาสตร์เทคนิคต่าง ๆ ตลอดจนลัทธิการปกครอง เศรษฐกิจ การเมือง
วัฒนธรรม และประเพณีอันดีงามของชาติ เป็นต้น เป็นการปลูกฝังและส่งเสริม
ให้บุคคลเป็นทรัพยากรที่มีคุณภาพ รู้อิทธิหน้าที่ และมีความรับผิดชอบต่อส่วนรวม
ทั้งนี้เพื่อความก้าวหน้า และความมั่นคงแห่งการอยู่ร่วมกันในสังคม

2. การศึกษาค้นเตรียมการ เพื่อไปศึกษาต่อในระดับสูง ทุกท้องถิ่น
หรือชุมชนต้องการนักวิชาการ หรือผู้มีความรู้ความสามารถด้านอาชีพชั้นสูง ระดับ
ปริญญามาทำงาน คนในท้องถิ่นเองที่มีความสนใจ และมีความรู้ความสามารถด้าน
อาชีพชั้นสูง ในระดับปริญญาค้นต่าง ๆ ได้ศึกษามีอยู่มาก วิทยาลัยชุมชน จึงจัด
สอนหลักสูตรระดับปีที่ 1-2 ของวิทยาลัย เพื่อกลั่นกรองและเตรียมคนที่จะเรียน
ในระดับปริญญาได้เรียนพื้นฐานที่จำเป็นสำคัญสำหรับปริญญานั้น ๆ ในท้องถิ่นก่อน
โดยไม่จำเป็นต้องเดินทางไปศึกษาในมหาวิทยาลัย ที่อยู่ห่างไกลให้ต้องเสีย
ค่าใช้จ่ายมากขึ้น ต่อเมื่อได้เตรียมตัวและกลั่นกรองแล้ว จึงไปเข้าเรียนต่อใน
มหาวิทยาลัยในชั้นปีที่ 3 และ 4 การที่วิทยาลัยชุมชนจัดให้มีหลักสูตรเพื่อไปต่อใน
ระดับสูงได้นี้ นอกจากจะเป็นการเปิดโอกาสให้นักเรียนในท้องถิ่นที่ฉลาด และ
สนใจจะเรียนได้ทดลองเรียนแล้วยังลดภาระหน้าที่ในการสอนวิชาพื้นฐานใน
มหาวิทยาลัยเพื่อให้มหาวิทยาลัยได้ทำหน้าที่ค้นคว้าและวิจัยอย่างแท้จริง

3. การศึกษาค้นอาชีพต่าง ๆ วิทยาลัยชุมชนเป็นสถานศึกษา และ
เป็นศูนย์กลางทางวิชาการในการพัฒนากำลังคนให้แก่ท้องถิ่นหรือภูมิภาคโดยมี
โปรแกรมหลักสูตรวิชาชีพต่าง ๆ ที่มุ่งฝึกฝนให้บุคคลมีความรู้ความสามารถและมี
ทักษะในการทำงานช่วยให้มองเห็นช่องทางในการขยาย และพัฒนาอาชีพใหม่ขึ้น
ในท้องถิ่น หลักสูตรและโปรแกรมต่าง ๆ ที่จัดให้มีจึงใช้เวลาเรียนไม่เท่ากันแล้ว
แต่ลักษณะวิชาชีพ และจะจัดสอนที่ไหนก็แล้วแต่ความเหมาะสมของวิชานั้น ๆ
นักเรียนที่เข้าเรียน อาจจะมีประเภทต่าง ๆ เช่น เตรียมตัวก่อนออกทำงาน
หรือ เรียนเพื่อปรับตำแหน่งหน้าที่ เป็นต้น นักเรียนที่เคยตั้งใจจะเรียนในระดับ
สูงถึงมหาวิทยาลัยเมื่อมีเหตุขัดข้องก็จะได้เลือกวิชาชีพที่สนใจ โดยไม่ออกไป
เปล่าแต่มีความรู้ความสามารถอย่างใดอย่างหนึ่งที่จะทำงานหาเลี้ยงชีพและ
ประโยชน์แก่สังคมได้

4. การศึกษาผู้ใหญ่ หรือการศึกษาต่อเนื่อง วิทยาลัยชุมชนเป็นสถาบันการศึกษาและเป็นศูนย์ทางวิชาการที่มีความมุ่งหมายเพื่อให้โอกาสทางการศึกษาแก่ประชาชนทุกคน และโดยที่ยอมรับกันว่าการศึกษาเป็นกระบวนการแห่งชีวิต ดังนั้นหน้าที่สำคัญยิ่งของวิทยาลัยชุมชนก็คือการจัดโปรแกรมการศึกษาต่อเนื่องให้บุคคลได้ศึกษาเพิ่มเติมอยู่เสมอ เพื่อให้รู้เท่าทันเหตุการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไปของสังคม เวลาที่จัดให้สำหรับบุคคลที่มีงานประจำจะต้องเป็นเวลาพิเศษที่บุคคลเหล่านั้นจะสามารถเรียนได้ เช่น เวลาเย็น หรือ วันสุกัลป์คัท เป็นต้น และวิชาที่จัดสอนก็ตรงกับความต้องการของผู้เรียนจริง ๆ

5. การศึกษาซ่อมเสริม ประชาชนทุกคนเป็นทรัพยากร ที่มีค่าอย่างยิ่งของชาติ จำเป็นจะต้องให้การศึกษาย่างเต็มที่ แต่เพราะบุคคลเลือกที่เกิดไม่ได้ บุคคลจึงแตกต่างกันในพื้นฐานของครอบครัวและสิ่งแวดล้อมทางสังคม แม้จะสำเร็จการศึกษาระดับเดียวกัน แต่เมื่อเรียนจากต่างโรงเรียนก็ย่อมจะมีความรู้ และทักษะไม่เท่าเทียมกัน วิทยาลัยชุมชนจะไม่คัดคนที่มีพื้นฐานความรู้อ่อนออกไป แต่จะรับเข้ามาในโครงการศึกษาซ่อมเสริม เพื่อเรียนปรับปรุงให้มีความรู้ถึงมาตรฐานที่จะศึกษาเล่าเรียนในวิชาที่สนใจและถนัดให้ทุกคนมีโอกาสเรียนโดยตั้งแต่นั้นจากจุดหรือระดับความรู้ความสามารถของตนเอง ไม่ละทิ้งให้คนที่มีความรู้อ่อนทรมกโอกาสที่จะศึกษาเล่าเรียนวิทยาลัยชุมชนจึงรับนักเรียนที่เรียนสำเร็จชั้นมัธยมในท้องถิ่น หรือภูมิภาคนั้น ๆ ทุกคนเข้าเรียนแล้วช่วยเหลือและแนะนำให้เรียนตามความสนใจ ความถนัด และความรู้ความสามารถของนักเรียนเอง

6. การแนะแนวและการให้คำปรึกษา นักเรียนที่เพิ่งเรียนสำเร็จจากโรงเรียนมัธยมเป็นจำนวนมาก ยังไม่แน่ใจว่าตนเองมีความรู้ความสามารถ หรือมีความถนัดที่จะเรียนเพื่อประกอบอาชีพอย่างใดอย่างหนึ่งโดยเฉพาะ และโดยเหตุที่หลักสูตรในวิทยาลัยชุมชนเป็นแบบประสมมีโปรแกรมต่าง ๆ ให้นักเรียนได้เลือกมากมาย นักเรียนจึงต้องการบุคคลที่มีความรู้ความเข้าใจในวิชาชีพและเห็นอกเห็นใจที่จะช่วยเหลือแนะนำนักเรียนเมื่อมีปัญหา โครงการแนะแนวจึงจำเป็น

ต้องมีในวิทยาลัยชุมชนทุกแห่ง

7. การบริการสังคม วิทยาลัยชุมชนเป็นที่รวมของนักวิชาการและมีอุปกรณ์เกี่ยวกับการเรียนการสอนต่าง ๆ มากมาย การใ้มาซึ่งสิ่งเหล่านี้ ตลอดจนการดำเนินงานของวิทยาลัยอาศัยเงินจากภาษีอากรของประชาชน วิทยาลัยจึงถือเป็นหน้าที่ที่จะต้องให้บริการแก่สังคม โดยให้ประชาชนใช้บริการ หรือให้นักวิชาการของวิทยาลัยออกไปช่วยเหลือปรับปรุงพัฒนาอาชีพและความเป็นอยู่ของประชาชนให้ดีขึ้น กิจกรรมต่าง ๆ ควรจะปรึกษาหารือและทำร่วมกันเพื่อให้ชุมชนรู้สึกว่ วิทยาลัยคือสถาบันการศึกษาและเป็นศูนย์ทางวิชาการของชุมชนอย่างแท้จริง

วิทยาลัยชุมชนมีลักษณะแตกต่างออกไปจากสถาบันการศึกษาระดับอุดมศึกษา (วิทยาลัยและมหาวิทยาลัย) แบบดั้งเดิม ทั้งนี้คือ (บุญเกิด ควรหาเวช, 2530 : 171-2)

1. นโยบาย "เปิดประตู" ในการรับนักศึกษา
2. มีหลักสูตรกว้างขวางและเน้นการสอนมากกว่าการวิจัย
3. ค่าใช้จ่ายต่ำและมีความสะดวกแก่ผู้เรียนเป็นอย่างมาก
4. ยึดความต้องการของชุมชนเป็นหลัก และมีความยืดหยุ่นและ

คล่องตัวในการดำเนินงาน

มหาวิทยาลัยเปิด

แนวความคิดพื้นฐาน แนวคิดเกี่ยวกับมหาวิทยาลัยเปิด เป็นเรื่องของความพยายามที่จะขยายโอกาสทางการศึกษาระดับอุดมศึกษาแก่ประชาชน โดยการลดอุปสรรคทางการศึกษาในระดับอุดมศึกษาอันเนื่องจากสภาพส่วนตัว ความยากจน การอยู่ห่างไกลจากสถานศึกษา โดยการใช้นวัตกรรมและเทคโนโลยีทางการศึกษาเข้าช่วย ซึ่งสิ่งเหล่านี้จะสามารถเข้าถึงผู้เรียนในที่ทำงานหรือที่บ้าน แทนที่จะให้ผู้เรียนเดินทางมาสู่แหล่งวิชาการเหมือนมหาวิทยาลัยทั่ว ๆ ไป โดยนัยนี้มหาวิทยาลัยเปิดจึงพยายามลดเงื่อนไขที่ไม่จำเป็นในการรับนักศึกษา ไม่มีการสอบคัดเลือก ไม่มีการจำกัดเกรดอย่างต่ำ เป็นต้น

ความเป็นมาของมหาวิทยาลัยเปิด

ในปี พ.ศ. 2379 ได้เกิดแนวคิดเริ่มแรกเกี่ยวกับมหาวิทยาลัยเปิด ที่มหาวิทยาลัยลอนดอน มหาวิทยาลัยลอนดอนได้รับวิทยาลัยต่าง ๆ ทั่วประเทศ อังกฤษ และบางมหาวิทยาลัยในเครือจักรภพ เข้าเป็นสมาชิกของมหาวิทยาลัย และมีการมอบปริญญาให้แก่ผู้สำเร็จตามหลักสูตร

ในปี พ.ศ. 2416 มหาวิทยาลัยเคมบริดจ์ จัดโปรแกรมการศึกษาสำหรับผู้ใหญ่ที่กำลังทำงาน ผู้สำเร็จการศึกษาจะได้รับมอบวุฒิบัตร

ในปี พ.ศ. 2442 วิทยาลัยรัสถิน ได้จัดการศึกษาในระบบเดียวกัน โดยมีจุดมุ่งหมายที่จะช่วยให้กรรมกรและผู้ทำงานได้ศึกษาหาความรู้ เพื่อเพิ่มพูนทักษะวิชาชีพของตนให้สูงขึ้น

ในปี พ.ศ. 2499 มูลนิธิฟอร์ดในสหรัฐอเมริกาได้ให้ทุนโครงการทดลอง "วิทยาลัยทางโทรทัศน์แห่งซิดาโก" จัดการศึกษาระดับอนุปริญญา (หลักสูตร 2 ปี) โดยออกอากาศรายการสอนทางโทรทัศน์ ซึ่งประสบความสำเร็จอย่างมาก จนมหาวิทยาลัยอื่น ๆ ทั่วโลกถือเป็นตัวอย่าง

ในปัจจุบันมหาวิทยาลัยเปิดของอังกฤษ มีนักศึกษากว่า 5 หมื่นคน ผู้สำเร็จการศึกษาไปแล้วมากกว่า 2 หมื่นคน คุณสมบัติของผู้เข้าเรียนมหาวิทยาลัยของอังกฤษมีอังกฤษ มีดังนี้

1. ผู้ศึกษาต้องอยู่ในสหราชอาณาจักร
2. ไม่กำหนดคุณสมบัติ และความรู้พื้นฐานของผู้เรียน
3. มีอายุมากกว่า 21 ปี
4. เป็นผู้ที่มีงานทำเต็มเวลา

ในระยะ 3 เดือนแรก ผู้เรียนจะต้องเรียนอยู่ที่บ้านเป็นระยะทดลองเรียนและดูว่า ผู้เรียนสามารถปรับตัวให้เข้ากับระบบได้หรือไม่ มีผู้สมัครประมาณ ร้อยละ 40-90 ผ่านการทดสอบ

คณะวิชาที่เปิดมี 5 คณะ คือ

1. คณะศิลปศาสตร์
2. คณะสังคมศาสตร์
3. คณะเทคโนโลยีศึกษา
4. คณะวิทยาศาสตร์
5. คณะคณิตศาสตร์

วิธีการติดต่อสื่อสารระหว่างนักศึกษากับมหาวิทยาลัยนั้น นักศึกษาจะได้รับตำรา เอกสาร วัสดุอุปกรณ์ ข้อมูล ข่าวสาร โดยผ่านทางสื่อ เช่น ไปรษณีย์ วิทยุ โทรทัศน์ ศูนย์ศึกษา

งานที่นักศึกษาได้รับมอบหมาย จะต้องผ่านกรรมการ มีขบวนการดังนี้

1. ตรวจสอบด้วยเครื่องคอมพิวเตอร์
2. ตรวจสอบโดยผู้สอนและจากศูนย์ประจำถิ่น
3. นักศึกษาจะต้องเข้าเรียนในภาคฤดูร้อน 6 วัน
4. มีการสอบไล่

ความเป็นมาของมหาวิทยาลัยเปิดในประเทศไทย แนวความคิดนี้ได้เริ่มมาตั้งแต่ในสมัยรัชกาลที่ 3 ผู้ซึ่งได้ปฏิสังขรณ์วัดพระเชตุพน เพื่อเป็นสถานศึกษาที่ประชาชนเข้ามาแสวงหาความรู้ได้ด้วยตนเอง จนกระทั่งในปี พ.ศ. 2476 ได้มีการจัดตั้งมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์และการเมือง จัดการศึกษา "ระบบตลาดวิชา" ซึ่งรับนักศึกษาโดยไม่มีการสอบคัดเลือก และไม่บังคับให้เข้าฟังการบรรยาย ผู้สำเร็จการศึกษาในสมัยนั้นได้รับปริญญาธรรมศาสตร์บัณฑิต (ธ.บ.)

(คณะอนุกรรมการพิจารณาศึกษาและจัดทำโครงการมหาวิทยาลัยเปิด, 2521 : 1) อย่างไรก็ตามมหาวิทยาลัยแบบตลาดวิชาในครั้งนั้น คงใช้วิธีการศึกษาในลักษณะเดียวกับมหาวิทยาลัยทั่วไป ยังคงเป็น "ตลาดวิชา" ที่ขาดระบบการสอนที่จะช่วยให้ นักศึกษาเรียนได้ด้วยตนเองอย่างมีประสิทธิภาพ

ในเดือนสิงหาคม พ.ศ.2519 ทบวงมหาวิทยาลัยได้เชิญผู้ทรงคุณวุฒิและผู้มีประสบการณ์ในค่านี้นำร่วมประชุมพิจารณาโครงการมหาวิทยาลัยเปิด ที่ประชุมเห็นพ้องกันว่าโครงการนี้เป็นโครงการหนึ่งที่จะเป็นประโยชน์อย่างมากต่อการพัฒนาการอุดมศึกษาของประเทศต่อไปในอนาคต จากนั้นได้มีการจัดตั้งอนุกรรมการพิจารณาการศึกษาและจัดทำโครงการมหาวิทยาลัยเปิดขึ้น เพื่อเสนอต่อคณะรัฐมนตรี ซึ่งได้รับมติเห็นชอบในหลักการจากคณะรัฐมนตรี เมื่อวันที่ 21 สิงหาคม 2520 เมื่อคณะกรรมการกฤษฎีกาได้ตรวจพิจารณาร่างพระราชบัญญัติเรียบร้อยแล้ว คณะรัฐมนตรีชุดใหม่มีมติเห็นชอบด้วยเมื่อวันที่ 7 มีนาคม 2521 และมหาวิทยาลัยเปิดแห่งนี้มีชื่อว่า "มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมราชา"

หลักการของมหาวิทยาลัยเปิด มีหลักการดังนี้

1. มหาวิทยาลัยเปิดจะจัดการศึกษาระดับปริญญาหรือประกาศนียบัตรในสาขาที่เป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาประเทศ ควบคู่ไปกับการเผยแพร่ความรู้ไปสู่ประชาชน เพื่อส่งเสริมการประกอบอาชีพโดยไม่มุ่งปริญญาหรือประกาศนียบัตร ดังนั้นมหาวิทยาลัยจะใช้สิ่งพิมพ์เป็นสื่อการสอนหลัก และจะใช้วิทยุกระจายเสียงวิทยุโทรทัศน์ และเทปทเรียนเป็นสื่อเสริม เพื่อให้ผู้เรียนสามารถเรียนได้ด้วยตนเอง โดยไม่ต้องมาเข้าชั้นเรียนและสามารถประกอบอาชีพได้ตามปกติ

2. ทบวงมหาวิทยาลัยตระหนักว่า ประชากรที่มีคุณภาพเป็นปัจจัยที่สำคัญในการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม ซึ่งจะช่วยเสริมสร้างความมั่นคงของประเทศให้แข็งแกร่งยิ่งขึ้น การจัดตั้งมหาวิทยาลัยเปิดนี้คือการให้การศึกษาแบบเปิดโดยอาศัยสื่อการสอนในรูปแบบดังกล่าว จะช่วยให้ประชาชนได้มีโอกาสเพิ่มพูนวิถฐานะของตนเองได้โดยไม่เสียเวลาในการประกอบอาชีพ เป็นการเพิ่มโอกาสทางการศึกษาแก่ประชาชนอย่างกว้างขวางโดยวิธีประหยัด เป็นส่วนของการศึกษาคลอกชีวิต เพื่อเพิ่มพูนความรู้ความสามารถและพัฒนาคุณภาพของประชาชนโดยทั่วไป รวมทั้งเป็นการขยายโอกาสในการศึกษาต่อสำหรับผู้สำเร็จชั้นมัธยมศึกษาตอนปลายที่จะเพิ่มขึ้น การจัดมหาวิทยาลัยแบบนี้ จะประหยัดทรัพยากรของชาติในการที่ต้องขยาย

การอุดมศึกษา เพราะเป็นการศึกษาที่ลงทุนน้อย ทั้งในส่วนของรัฐบาลและของประชาชนผู้รับโอกาสทางการศึกษา

3. การจัดการศึกษาแบบมหาวิทยาลัยเปิด จะช่วยเปลี่ยนค่านิยมเกี่ยวกับการศึกษาในระดับอุดมศึกษา ซึ่งปัจจุบันมักถือกันว่าเป็นการศึกษาที่ต่อเนื่องจากระดับมัธยมศึกษา โดยผู้เรียนจะต้องใช้เวลาศึกษาระยะหนึ่ง แล้วจึงจะสามารถไปประกอบอาชีพได้ มหาวิทยาลัยเปิดจะสร้างค่านิยมใหม่ที่เน้นความสัมพันธ์ระดับอุดมศึกษากับการงานโดยไม่จำเป็นต้องแยกการดำเนินชีวิตด้านกรงานกับด้านการศึกษาออกจากกัน ซึ่งนักศึกษาสามารถจะเรียนและทำงานควบคู่ไปด้วยกัน ขณะเดียวกัน ซึ่งจะส่งเสริมให้นักศึกษามหาวิทยาลัยเปิดมีความรับผิดชอบเข้าใจสภาพการดำเนินชีวิตและสามารถประยุกต์ความรู้ไปสู่การปฏิบัติงานได้ดียิ่งขึ้น

รูปแบบของมหาวิทยาลัยเปิด

รูปแบบของมหาวิทยาลัยเปิด สามารถแบ่งออกได้หลายรูปแบบด้วยกันคือ (ชัยยงค์ พรหมวงศ์, 2523 : 213-215)

1. แบ่งตามระดับความถนัดน้อยของการเปิด แบ่งเป็น 3 ประเภท คือ

- แบบกระจายสาขา เป็นการรับสถาบันอื่นเข้ามาอยู่ในเครือข่ายกันแบบนี้ คือ มหาวิทยาลัยลอนดอน เปิดเมื่อปี พ.ศ.2379 การบริหารจะมีมหาวิทยาลัยแม่อยู่แห่งหนึ่ง ซึ่งเปิดโอกาสให้วิทยาลัยหรือมหาวิทยาลัยภายนอกรับนักศึกษา เปิดสอนและสอบเทียบโดยใช้กระบวนการประเมินผลของมหาวิทยาลัยแม่ เมื่อสอบผ่านก็จะได้รับปริญญาของมหาวิทยาลัยแม่ เป็นปริญญาภายนอก (External Degree) สำหรับวิธีการเรียน นักศึกษา อาจจะมานั่งเรียนในชั้น หรือเรียนอยู่ที่บ้านก็ได้ การรับนักศึกษาก็จะมีการสอบหรือไม่ขึ้นอยู่กับแต่ละแห่งจะพิจารณาเองตามความเหมาะสม

- แบบทลาคิวหาหรือไม่มีการสอบเข้า ประเภทนี้ ไม่จำกัด

จำนวนนักศึกษา แต่มีเกณฑ์ในการรับ เช่น ต้องจบ ม.ศ.5 หรือ จบ ม.ศ.3 แต่ต้องเป็นข้าราชการชั้นสัญญาบัตรและอื่น ๆ แบบนี้เรียกว่า "Open Admission System" มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์และการเมือง เป็นแห่งแรกที่เปิดขึ้นในรูปแบบนี้

เมื่อ ปี พ.ศ.2476 ในปัจจุบันก็มีมหาวิทยาลัยรามคำแหง ซึ่งตั้งขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2514 วิธีการเรียนยังมีการบรรยายในชั้นเรียนแต่ไม่บังคับให้เข้าฟัง สิ่งที่ช่วยในการเรียนมักเป็นตำรา ซึ่งไม่ต่างไปจากมหาวิทยาลัยอื่น นอกจากนั้นอาจจะมี การสอนเสริมทางวิทยุ โทรทัศน์ หรือมีโครงการอาจารย์สัญจรด้วย มหาวิทยาลัย แบบนี้มีข้อเสียตรงที่ ความรับผิดชอบส่วนใหญ่อยู่ที่นักศึกษาจะต้องพยายามศึกษา ค้นคว้าหาความรู้ และความสามารถในการตีความจากตำราได้ถูกต้อง ระบบการเรียน การสอนขึ้นอยู่กับอาจารย์คนใดคนหนึ่ง ไม่มีการดำเนินการสอนเป็นกลุ่มเป็นทีม ตำราที่เขียนออกมา จึงขึ้นอยู่กับผู้รับผิดชอบวิชานั้น ทำให้เกิดระบบผลประโยชน์ และคุณภาพตำราไม่ดีเท่าที่ควร

- มหาวิทยาลัยเปิดเต็มรูป เป็นมหาวิทยาลัยที่ยึดปรัชญาของการ นำความรู้ไปสู่ผู้ศึกษาถึงที่ เป็นระบบที่มหาวิทยาลัยและนักศึกษาจะต้องรับผิดชอบ ร่วมกัน ในความสำเร็จของนักศึกษา การจัดการศึกษา จะยึดหลักความแตกต่าง ระหว่างบุคคล ความพร้อมของสื่อ การใช้เทคโนโลยีจากรูปแบบผสมผสานกัน เน้น สื่อประสม และการใช้ทรัพยากรในท้องถิ่นให้เป็นประโยชน์ให้มากที่สุด การเรียน ไม่มีระบบชั้นเรียน นักศึกษาจะได้เรียนจากตำรา รายการวิทยุโทรทัศน์ กิจกรรม ทัศนศึกษาปฏิบัติประสบการณ์ และการรับการสอนเสริมการประเมินผลจะดูจากกิจกรรม ต่าง ๆ และผลการสอบไล่ประจำภาคการศึกษา

2. แบ่งตามลักษณะของอาคารสถานที่ แบ่งเป็น 2 ประเภท คือ

- มีบริเวณของมหาวิทยาลัยและเอื้อต่อกระบวนการเรียนการสอน ในพื้นที่ศึกษาได้ครบ คือ มีบริเวณที่สามารถจะจัดกิจกรรมต่าง ๆ ได้ เช่น การบรรยาย การสอนเสริม รวมทั้งมีศูนย์ผลิตทางเทคโนโลยีการศึกษาต่าง ๆ ครบถ้วน เช่น มหาวิทยาลัยรามคำแหง เป็นต้น

- มีบริเวณมหาวิทยาลัยและศูนย์ผลิตสื่อ แม้มิได้ให้บริการโดยตรง กับนักศึกษาในเรื่องการบรรยายหรือการสอนเสริม โดยการสอนเสริม อาจจะไปใช้ อาคารสถานที่ของสถาบันการศึกษาอื่นในท้องถิ่น เช่น มหาวิทยาลัยเปิดที่อังกฤษ และมหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช

3. แบ่งตามวิธีการถ่ายทอดเนื้อหาสาระ

- มหาวิทยาลัยทางไปรษณีย์ เป็นระบบที่วัสดุการศึกษาถูกจัดส่งไปให้ทางไปรษณีย์เท่านั้น โดยไม่มีการติดต่อกันแบบตัวต่อตัวกับนักศึกษาเลย

- มหาวิทยาลัยทางอากาศ เนื้อหาส่วนใหญ่ออกมาในรูปวิทยุกระจายเสียงและโทรทัศน์ อาจมีสื่อการสอนทางสิ่งพิมพ์ ส่งไปให้ทางไปรษณีย์ควบคู่กันไปด้วย แต่ไม่เน้นการสอนเสริม

- มหาวิทยาลัยกิ่งบรรยายถึงศึกษาค้นคว้าตนเอง มีการเปิดการบรรยายตามปกติ แต่ไม่มีการบังคับให้เข้าฟัง นักศึกษาที่ไม่ต้องการเข้าฟังก็อาจศึกษาค้นคว้าเอง จากวัสดุการศึกษาที่เตรียมไว้ให้

- มหาวิทยาลัยที่เรียนโดยผ่านสื่อประสม เป็นการใช้วิธีการทุกรูปแบบทั้ง 1-3 มาเกี่ยวข้องด้วย แต่ไม่ได้เปิดบรรยายในชั้นเรียน คือใช้สื่อการสอนทางไปรษณีย์ ในรูปของสื่อสิ่งพิมพ์ และเทปคasset และรายการสอนทางวิทยุโทรทัศน์ กิจกรรมภาคปฏิบัติเสริมประสบการณ์และการสอนเสริม มหาวิทยาลัยในระบบนี้ ได้แก่ มหาวิทยาลัยเปิดที่อังกฤษ และมหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช

ระบบการเรียนการสอนในมหาวิทยาลัยเปิด หลักการเรียนในมหาวิทยาลัยเปิด ที่คำนึงถึงการเรียนเป็นรายบุคคลนั้นมีวิธีการที่สำคัญอยู่ 4 วิธี ซึ่งในการจัดการดำเนินการสอนในมหาวิทยาลัยจะต้องตระหนักถึงการสอนที่มีประสิทธิภาพนั้น จะต้องเป็นการสอน "แบบบูรณาการ" คือไม่ใช่วิธีใดวิธีหนึ่งโดยเฉพาะ แต่สามารถจัดการรวมหรือใช้ได้อย่างเหมาะสมตามหลักการและขั้นตอนต่าง ๆ ของการเรียนรู้ของนักศึกษา (ประยงค์ ชุน้อย, 2522 : 7) สื่อการสอนจะออกมาในรูปแบบต่าง ๆ กล่าวคือ

1. สื่อหลัก ได้แก่ สิ่งพิมพ์ประเภทตำรา แบบฝึกปฏิบัติ คู่มือการใช้รายการวิทยุกระจายเสียง วิทยุโทรทัศน์ เอกสารคำสอนทางไปรษณีย์ ฯลฯ
2. สื่อเสริม ได้แก่ รายการวิทยุกระจายเสียงในรูปของวิทยุทัศน์ รายการวิทยุโทรทัศน์ ซึ่งรวมรายการโทรทัศน์ที่ออกอากาศตามสถานีโทรทัศน์ใน

รูปของเทปบันทึกภาพ และบทเรียนบันทึกเสียงในรูปของเทปบันทึกเสียงหรือ
แผ่นเสียง

3. อาจารย์ผู้สอนทบทวน ซึ่งประจำอยู่ตามศูนย์บริการประจำภูมิภาค
ทั่วประเทศ

มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช จึงเป็นบูรณาการของนวัตกรรมและ
เทคโนโลยีทางการศึกษา ในอันที่จะสร้างโอกาสทางการศึกษาในระดับอุดมศึกษา
แก่ประชาชน โดยการชจัดการชั่วคราวต่าง ๆ ออกไป เช่น ภูมิลาเนาที่ห่างไกล
สภาพเศรษฐกิจ อาชีพการงาน เป็นต้น

สาขาวิชาที่มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราชเปิดสอน

1. สาขาวิชาศิลปศาสตร์
2. สาขาวิชาศึกษาศาสตร์
3. สาขาวิชาวิทยาการจักรการ
4. สาขาวิชานิติศาสตร์
5. สาขาวิชาเศรษฐศาสตร์
6. สาขาวิชาวิทยาศาสตร์สุขภาพ
7. สาขาวิชาคหกรรมศาสตร์
8. สาขาวิชาส่งเสริมการเกษตรและสหกรณ์
9. สาขาวิชารัฐศาสตร์
10. สาขาวิชานิติศาสตร์

นอกจากเปิดสอนระดับปริญญาตรีแล้ว มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช
ยังมีโครงการที่จะเปิดสอนในระดับปริญญาโทและเอกอีกด้วย และยังได้เปิดสอน
แก่ประชาชนทั่วไป เพื่อเพิ่มพูนความรู้ ศึกษาศึกษาสาขาวิชาต่าง ๆ มหาวิทยาลัย
เปิดสอน เรียกการศึกษาแบบนี้ว่า "การศึกษาต่อเนื่อง"

